

ФЕНОМЕН СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ДУХОВНІЙ ТРАДИЦІЇ

У статті розглянуто механізм становлення феномена соціокультурної адаптації в національній духовній традиції. Аналіз здійснено в концептуальному просторі української культури примітивізму на матеріалі життєопису й творчості української народної художниці Марії Примаченко.

Стверджується, що впродовж всього життя стимулом до її творчості було подолання "комплексу неповноцінності", тому для неї явище "компенсації" є основою, своєрідною "творчою силою", що відкрила шлях до її реальних перетворень у духовній площині. Але її талант сформувався внаслідок засвоєння соціальних норм і традицій субкультурних цінностей певної групи, адже її мати була відомою майстринею вишивання.

Як відомо, культурологічний простір утримує в собі напрацьований століттями потенціал, що розгортається в напруженому полі сучасної системи наукового знання. Диференціюючи розмаїття соціокультурних концепцій, можна помітити, що всі вони розпадаються на кілька течій, які поступово сформувалися в історії гуманітаристики щодо визначення місця феномена соціалізації у системі культури. На нашу думку, накопичений досвід робить необхідним виокремлення теоретичних підходів до аналізу значення і змісту цього поняття, яке історично змінювалося.

Зазначимо, що представники соціальної філософії – Дж. Міль, Г. Спенсер, Е. Дюркгейм, починаючи від XIX століття, презентують нам перший підхід, атрибууючи людську природу як агресивну й егоїстичну. При цьому соціалізація ними трактувалася як процес перетворення останньої і вироблення про-соціальних установок [1: 104]. Пізніше, у післямарксистський період соціалізація набула більш конкретних рис: ми визначаємо це наступним – другим підходом. Соціологи-функціоналісти XX століття – Р. Мілс, Р. Мертон, Т. Парсонс, П. Сорокін, А. Фулльє – вбачають у ній не стільки битву між індивідом і суспільством, скільки поступове "пристосування" індивіда до вимог соціальної системи шляхом засвоєння усталених правил, ролей і цінностей [1: 106]. Проте, індивід при цьому виглядає, скоріше, об'єктом, ніж суб'єктом соціального процесу.

Наступний підхід поєднуємо із символічним інтераціоналізмом – Р. Парк, У. Томас, К. Знанецький, Г. Зіммель, Дж. Мід, Е. Гофман, Ф. Тенніс – в центрі уваги якого виявляється міжособистісний вплив: індивід не тільки сприймає очікування конкретних "інших" і узагальненого "іншого" (суспільство, соціальна група), але й конструє свою власну суб'єктивну реальність [1: 29]. На нашу думку, означений процес доцільно трансформувати на життєву й творчу долю видатної представниці українського живописного примітивізму Марії Примаченко: хвора маленька Марійка, страждаючи, формувала власну соціальну реальність.

Наголосимо, що до кола "робочих" понять культурології, які потребують відповідного наукового опрацювання, належить і поняття "адаптація". Це поняття є, так би мовити, загальнонауковим. Наразі його зміст найвиразніше розкривається у структурі дотичних понять, зокрема, "традиція", "соціалізація". Взаємодія цих понять сприяє проясненню відтворення механізму функціонування культури. Феномен соціокультурної адаптації народно-духовної традиції має значний евристичний потенціал, який, на наше глибоке переконання, ще не використаний повною мірою. Отже, перед нами постає завдання щодо виявлення глибинних механізмів регулятивів, що панують у культурі.

Варто зазначити, що важливий внесок у теорію соціалізації зробили представники психоаналізу, зокрема, З. Фрейд, А. Фрейд, К.-Г. Юнг, М. Кляйн, К. Хорні, К. Салліван, П. Брроно. Не можна також недооцінювати і здобутки представників когнітивної психології (К. Ріцлер, Х. Мак-Дауголл, Т. Шибутані, Е. Зандлер, М. Шеллер), і напрацювання лінгвістичної естетико-психологічної гілки (Ф. де Соссюр, В. Брендаль, Л. Ельмелер). Наш аналіз показує, що різні науки підходять до вивчення процесів соціалізації з різних аспектів, адже для антропологів (А. Радкліфф, Ф. Лінтон, Б. Малиновський) соціалізація – є, передусім, трансмісія культури від одного покоління до іншого. Антиподний процес отримав назву "інкультурація". У нашому розгляді видається важливим, з одного боку, навчання індивіда соціальним ролям, без засвоєння яких він не може стати повноцінним членом суспільства або групи, а з іншого, – формування його особистої ідентичності і образу "Я". Ще одну зі сторін явища соціалізації знаходимо у психології, де на перший план виступає вивчення процесів і механізмів, за допомогою яких індивід засвоює відповідні соціальні норми, ролі та ідентичності. Зазначимо, що тільки за наявності цих складових може здійснитися процес соціалізації, одного з головних елементів процесу формування і розвитку особистості.

У зв'язку з тим, що предметом нашого дослідження є діти, варто зазначити як педагогіка трактує процес соціалізації. Соціальна педагогіка – Е. Браун, М. Фергюсон, Х. Гарднер, Е. Кастілло, М. Філліпс, Т. Робертс, А. Грін – конкретизує ці уявлення, оцінюючи ефективність тих чи інших інститутів і методів

соціалізації, виявляючи їх приховані, побічні, латентні, неусвідомлювані вихователем наслідки. Наразі, поняття "соціалізація" у педагогіці вживається у звуженому, спеціальному значенні.

Як довів аналіз джерелознавчого підґрунтя щодо означеної тематики, то будь-яке сучасне суспільство, перебуваючи у стані чергової соціокультурної трансформації, переживає керований процес формування як колективної, так і індивідуальної ідентичності через "винаходження традицій", "культивацію чуття національної ідентичності" або акультурацію чи контркультурацію. Доцільно звернутися до думки сучасного українського науковця А. Артеменко, який у праці "Штучність і природність національної ідентичності" (2010) стверджує, що в умовах глобального світу "конструювання національної ідентичності будується за принципом наративної ідентичності, яка мінлива у просторі і часі" [2: 14]. Цікавим є твердження знаного філософа П. Рікера, який визначає ідентичність як таку, що у цьому значенні "не містить у собі жодного твердження, яке б стосувалось незмінного ядра особи", а є "артикуляцією" особистої ідентичності в темпоральному вимірі людського існування [3: 139].

Як нам вбачається, наука культурологія саме завдяки філософії виконує найважливішу функцію теоретичного узагальнення тих процесів, що здійснюються у полі культурологічного знання, коли у дослідженні була здійснена розробка центрального філософського питання теорії соціалізації, яка логічно потребує розглядати її або як *суб'єктно-об'єктний* (суспільство або його інститути мисляться як суб'єкт, а індивід – як об'єкт соціалізації) або як *суб'єктно-суб'єктний* двосторонній процес взаємодії, у ході якого індивід не просто засвоює культурні коди і соціальні цінності, але й змінює їх, реалізуючи в такий спосіб власну суб'єктивність. Відтак, на наш погляд, центральне філософське питання теорії соціалізації треба розглядати як *суб'єктно-суб'єктний* двосторонній процес взаємодії, у ході нашого дослідження аналіз творчої спадщини народної художниці демонструє *культурні коди, які стали не тільки цінностями України, вони збагатили складову світових цінностей*. У 1936 році народну художницю запрошують до експериментальних майстерень при Музеї українського мистецтва у Києві – своєрідну школу народної творчості. Марія Примаченко працює багато і плідно: малює, гаптує, розписує кераміку (*мезофактори – О. П.*). Наш аналіз довів, що у культурологічній літературі, яка описує процес соціалізації, існує багато підходів до того, як здійснюється цей процес. Ми зупинилися на системі етапів, запропонованих російським соціологом О. Мудриком.

На перший погляд може скластися враження, що точка зору О. Мудрика не відрізняється від існуючих концепцій, проте ми вважаємо найбільш аргументованими ті етапи, які він виокремлює. Зокрема О. Мудрик виділяє чотири групи факторів, що впливають на соціалізацію людини. До них відносяться: *мегафактори* – космос, планета, світ, що певною мірою через інші групи факторів впливають на соціалізацію всіх мешканців Землі (життєпис званої художниці ілюструється як війна, що перевернула світ, забрала в неї чоловіка); *макрофактори* – країна, етнос, суспільство, держава, що впливають на соціалізацію всіх, хто живе у певних країнах; *мезофактори* – умови соціалізації великих груп людей, які виділяються: за місцевістю і типом поселення, в яких вони живуть (регіон, село, місто, селище), за приналежністю до аудиторії тих чи інших мереж масової комунікації (радіо, телебачення тощо), за приналежністю до тих чи інших субкультур; *мікрофактори* – безпосередньо впливають на конкретних людей, що з ними взаємодіють, – родина і домашнє вогнище, сусідство, групи однолітків, виховні організації, різні суспільні, державні, релігійні, приватні і контрсоціальні організації, мікросоціум. Кожну з груп факторів соціалізації будемо у подальшому нашому дослідженні ілюструвати і аналізувати. На нашу думку, варто зробити спробу співвіднести групи факторів, за якими відбувалася соціалізація Марії Примаченко, яка народилася в селі, все життя прожила в селі і стала душею не тільки цього села, а й всієї України.

Ми розуміємо точку зору сучасного українського дослідника В. Андрущенка, який при здійсненні внутрішнього структурування феномена соціалізації передбачає активне залучення і використання такої складової як агенти соціалізації, рівні соціалізації, а також дослідження механізму процесу соціалізації. Далі науковець продовжує: "Тому найважливішу роль у тому, якою виростає людина, як пройде її становлення відіграють люди, у безпосередній взаємодії з якими проходить її життя. Їх прийнято називати агентами соціалізації. На різних вікових етапах склад агентів специфічний. Так, щодо дітей і підлітків такими виступають батьки, брати і сестри, родичі, однолітки, сусіди, учителі. В юності або в молодості до числа агентів входять також чоловік або дружина, колеги по роботі тощо. За своєю роллю в соціалізації агенти розрізняються залежно від того, наскільки вони значимі для людини, як будується взаємодія з ними, в якому напрямку і якими засобами вони впливають" [4: 321].

Звернемося до постаті Марії Оксентіївни Примаченко, української народної художниці, представниці "народного примітиву" ("наївного мистецтва"). Вона була кавалером ордена "Знак Пошани" (1960), лауреатом Національної премії України імені Т. Г. Шевченка за цикл "Людам на радість" (1966). Народилася в селі Болотня Іванківського району Київської області України, де і провела все життя. Батько, Оксентій Григорович, був теслярем-віртуозом, майстрував дворові огороження. Мати, Параска Василівна, була визнаним майстром вишивання (сама Марія Оксентіївна вдягалася у власноручно вишиті сорочки) (*мікрофактори – О. П.*).

Як довів аналіз джерелознавчої бази з означеної тематики, агенти соціалізації – це конкретні люди, відповідальні за навчання культурним нормам і освоєння соціальних ролей. Інститути соціалізації – соціальні установи, що впливають на процес соціалізації і направляють його (у Марії Примаченко такою постаттю виступає киянка Тетяна Флора, яка відкрила талант Примаченко (у 1960 – 1970-х рр. широку популяризацію творчості Примаченко організував журналіст Г. Местечкін). У 1936 р. Марію Оксентіївну запрошують в експериментальні майстерні при Київському музеї українського мистецтва. Її творчість стає більш різноманітною – Марія малює, вишиває, захоплюється керамікою. У Державному музеї українського народного і декоративно-прикладного мистецтва зберігаються її прекрасні керамічні глечики і блюда цього періоду. Яким Герасименко, визнаний майстер української кераміки, охоче передавав Примаченко виготовлені ним вироби різних форм, а вона розписувала їх рудими лисичками, страшними звірами, що крокують по стеблах полуниці, блакитними мавпами і неповторними, покритими квіточками, зеленими крокодилами (*вторинний рівень соціалізації – О. П.*).

Як відомо, сучасні соціологи А. Кравченко, В. Андрущенко, В. Ворона, М. Панчук, О. Мудрик та ін. виділяють два рівні соціалізації: *рівень первинної соціалізації і рівень вторинної соціалізації*. Перший з них пов'язаний з тим, що відбувається у сфері міжособистісних відносин у маленьких групах. Як первинні агенти соціалізації виступає найближче оточення індивіда: батьки, близькі і далекі родичі, друзі родини, однолітки, учителі, лікарі тощо. Другий рівень соціалізації відбувається в межах великих соціальних груп та інститутів. Дитинство Марії Оксентіївни було затьмарено страшною недугою – поліомієлітом. Це зробило її не по-дитячому серйозною і спостережливою, загострило слух і зір. Марія Оксентіївна гідно і мужньо перенесла всі життєві негоди, пізнала щастя любові (її чоловік загинув на фронті) і щастя материнства (її син Федір – теж народний художник – був її учнем і другом) (*перший рівень соціалізації – О. П.*). *Вторинні агенти* – це формальні організації, офіційні установи: представники адміністрації і школи, армії, держави. Також до вторинних агентів можна віднести посадових осіб вузу, підприємства, армії, церкви, журналістів тощо. Розробляючи внутрішню структуру феномена соціалізації виявляється, що первинна соціалізація – сфера міжособистісних відносин, вторинна – соціальних. Функції агентів первинної соціалізації взаємозамінні й універсальні, вторинної – невзаємозамінні і спеціалізовані.

На нашу думку, при аналізі феномена соціалізації варто враховувати ще явище *імпринтингу* (збереження у пам'яті). Науковці, які досліджують дитинство, стверджують: це поняття визначає фіксування людиною на рецепторному і підсвідомому рівнях особливостей, що впливають на її життєво важливі об'єкти. Імпринтинг відбувається переважно в дитячому віці. Проте і на пізніших вікових етапах можливо запам'ятовування будь-яких образів, відчуттів тощо. Проілюструємо це явище таким прикладом: аналіз дитинства Марійки показує нам як здійснився екзистенціальний натиск – оволодіння мовою і неусвідомлюване засвоєння норм соціальної поведінки, обов'язкових у процесі взаємодії зі значимими особами.

Усе життя і творчість Примаченко демонструє такий процес, як *наслідування*, – дотримання якогонебудь прикладу, зразку, поза яким не може бути існування народної традиції. У даному випадку – один зі шляхів довільного і найчастіше мимовільного засвоєння людиною соціального досвіду. Завдяки американським дослідникам проблем культурологічної соціології (Т. Парсонс, Т. Шибутані) відкритим стає процес *ідентифікації* (ототожнення) – процес неусвідомлюваного ототожнення людиною себе з іншою людиною, групою, зразком [5: 204]. Це яскраво відбувається з Марійкою Примаченко, яка співвідносила себе зі своєю бабусею.

Зрозуміло, що при дослідженні феномена соціалізації важливим є розгляд такого поняття, як рефлексія – внутрішній діалог, в якому людина розглядає, оцінює, приймає чи відкидає ті чи інші *цінності*, властиві різним інститутам суспільства, родини, суспільству однолітків, значимим особам тощо. Рефлексія може являти собою внутрішній діалог декількох видів: між різними "Я" людини, з реальними чи вигаданими особами тощо. За допомогою рефлексії людина може формуватися і змінюватися в результаті усвідомлення і переживання нею тієї реальності, в якій вона живе, свого місця в цій реальності і себе самої [6: 160].

Був у творчості Примаченко й період вимушеного "мовчання". Друга світова війна, перші повоєнні роки, коли, за словами Максима Рильського, українська земля здригалася "від матернього плачу", звичайно, не стимулювали до творчості. Художниця практично не писала тоді, бо треба було жити, понад це – виживати, розділяючи з усіма важкий тягар доби. Ятрила душу й особиста біда – війна забрала життя чоловіка Марії, лейтенанта Василя Маринчука.

Предметом нашого дослідження є феномен соціокультурної адаптації в національній і духовній традиції. Що ж таке традиція? Від латинського *traditio* – передача, наслідування. Необхідно зазначити, перш за все, що ця категорія має непросту історичну долю. Ще не так давно поняття традиції в центрі ідеологічної боротьби розмежовувало позиції матеріалістів та ідеалістів, марксистських та буржуазних філософів (Е. Бьорк та ін). Але й сьогодні, не зважаючи на скептичне ставлення до теорії відображення дійсності, взагалі, та до тези про традиції як відображення реального життя, зокрема, інтерес до проблеми

поняття "традиція" не зник. Про це свідчать і нові монографічні та дисертаційні дослідження, і фундаментальні навчальні посібники, що вийшли протягом останнього десятиріччя в Україні та за кордоном. Наразі, кількість цих праць, на жаль, невелика. Водночас, культурологічний підхід щодо сутності поняття "традиція" включає декілька аспектів, коли визначають традицію як засіб соціалізації людини, чи як інтегруючу соціальну цілісність механізму [7: 315-316]. Важливим фактом є те, що поняття традиції давно стало предметом обговорення філософів, культурологів, соціологів, етнографів та ін. До питання про це поняття у процесі консолідації соціальної системи зверталися у свій час представники як вітчизняної, так і західної філософії, а саме: М. Данилевський, М. Кареев, І.-Г. Гердер, О. Шпенглер, О. Конт, Е. Дюркгейм та ін.

Зростання наукового інтересу до цієї проблеми пов'язане з періодом 80 – 90-х рр. минулого століття, зокрема з роботами В. Андрущенка, В. Воловича, Г. Головченка, М. Горлача, М. Добрускина, Ю. Борисенко, В. Алексєєвої, В. Кемерова, Д. Федяєва, Т. Керимова, О. Заздравного та ін., які виконали важливу стимулюючу функцію щодо розробки поняття традиції і безпосередньо вплинули на виокремлення культурологічного крила у соціологічній думці. Використовуючи різні форми подання матеріалу, вчені вибудували сумарний погляд на традицію, яка розглядається або як "засіб стабілізації затверджених в певному суспільстві відношень", або як спосіб "здійснювати відтворення цих відношень у нових поколіннях", або як "тип відношень між послідовними стадіями об'єкта, що розвивається", зокрема і культури, коли старе переходить у нове і продуктивно працює в ньому, або "як усі види групових, соціально-організованих стереотипів людської діяльності", або як елементи у структурі соціальних норм [8: 134]. Проілюструвати це твердження можна зверненням до творчості М. Примаченко, коли взаємодіють елементи старого з появою нового у її творах. Невипадково творчість цієї художниці образно називають "материнською мовою нашої культури".

У більшості робіт Марії Примаченко зображені люди, звірі, птахи, дерева й квіти. Однак подекуди вони мало нагадують те, що ми традиційно спостерігаємо довкола. Створений нею неповторний, химерний мистецький світ – найбільша загадка для дослідників творчості художниці. Феномен її – у ній самій, у геніальності, що завжди межує з простою, в особливій чуттєвості та інтуїтивному світовідчутті. Творчість Примаченко – прекрасний матеріал для "спілкування у прекрасному" (Ф. Шиллер). Інші форми спілкування "... належать чи до спеціальних здібностей окремих членів, тобто до того, чим люди один від одного відрізняються, і тільки спілкування в прекрасному об'єднує людей, тому що воно належить до того, що є спільним для всіх" [5: 356].

Необхідно зазначити, що над осмисленням цього питання західні мислителі працювали переважно опосередковано і фактично не вводили його до структури понятійного апарату культурології. Водночас це не означає, що означений нами аспект духовної традиції не привертав до себе уваги науковців, адже Р. Арон, Ж. Батай, Е. Бьорк, М. Вебер та Т. Шибутані акцентували увагу на тому, що традиції формуються в процесі безпосередньої колективної діяльності людей з освоєння природного середовища, виступаючи тим, власне, соціальним фактором, який, по-перше, забезпечує процес адаптації соціуму до умов середовища і, по-друге, виконує роль первинного регулятора відношень між членами соціуму. Дитинство Марії Примаченко було загмарено страшною хворобою, що наклало на долю дівчинки особливий відбиток: вона росла серйозною й уважною, люблячою природу і все живе, жалісливою і доброю. Маловати почала рано. Розписувала хати – свою і сусідів. Проілюструємо це положення: "Я роблю сонячні квіти, тому що людей люблю. Роблю на радість людям, щоб квіти мої були, як саме життя народу, щоб люди жили, як цвітуть квіти на землі..." – говорила Марія Оксентіївна [7: 5].

Звісна річ, нині нікого не здивуєш тим, що немає пророка у своїй Вітчизні, але у випадку з нашою художницею це залишає гіркий слід. В Україні її люблять, однак про популярність у широких колах говорити не можна. А от український мистецтвознавець Наталія Сухоліт згадує, як в Англії, у "Центрі Генрі Мура", її просили організувати виставку Примаченко: "Дивувало навіть не те, що вони про неї все знають, до дрібниць розуміються в її творчості. Буквально приголомшливо, як вони її сприймають, оцінюють у світовій системі координат, пропонують набагато ширше бачення, ніж я могла припустити, порівнюючи, скажімо, з тим же Генрі Муром".

Ці приклади підкреслюють той факт, що тенденція до спадкоємності чітко простежується і в розгляді в процесі спільної діяльності, життєзабезпечення, адже людські локальні колективи накопичують певний соціальний досвід і традиції, як стверджує А. Кравченко – сучасний культуролог [9: 130]. Оформлюючи його у певних стандартах поведінки, здійснюють його відбір, концентрацію і часову передачу. Такі властивості традиції дозволяють їм виконувати функцію забезпечення цілісності соціуму: колективний характер формування, кодування соціальної інформації, дуже високий ступінь стійкості; сполучення свідомих і несвідомих факторів у процесі кодування соціальної інформації; здатність до інтеграції індивідуального і надіндивідуального досвіду; відсутність жорстокості, однозначності у процесі регулювання за допомогою традицій поведінки людини і життя соціального організму, незводимість традицій до жорстких алгоритмів діяльності. Якщо ми звернемося до творчості Марії Примаченко, то в її

декоративних розписах, здається, сконцентрувався художній дарунок багатьох поколінь народних майстрів, що донесли до нас із глибини століть код їх уявлень про прекрасне і потворне, про добро і зло.

Проведений аналіз засвідчив, що в процесі адаптації (особливий процес взаємодії особистості або групи із соціальним середовищем) індивід засвоює соціальні норми і традиції субкультурних цінностей певної групи. Таку тезу поділяє і А. Кравченко. Якщо мова йде про засвоєння індивідом не конкретних (субкультурних), а загальних (культурних) цінностей і традицій, що характеризують суспільство загалом, то говорять не про адаптацію, а про соціалізацію (як про макропроцес) [9: 163]. Вважаємо, що адаптація припускає, що існують якісь нові або несподівані умови, до яких індивід має з часом звикнути, пристосуватися. При цьому індивід не обов'язково має глибоко засвоїти цінності і норми групової поведінки, яку людина не приймає за моральними міркуваннями. Як показав наш аналіз засвоєння і перетворення таких норм у свої власні принципи – це, скоріше, соціалізація, ніж адаптація. Отже, ми стверджуємо, що адаптація – це складова соціалізації.

Долю Марії Примаченко багато в чому визначила тяжка хвороба, що прикувала її до ліжка ще в ранньому дитинстві. Нині вже годі зрозуміти, що саме сталося: чи це був поліомієліт, але наслідком став параліч ноги. На все життя залишалася вона калікою, з паралізованою ногою, і ходила з милицею. Тому ми можемо вести мову про те, що впродовж всього життя було подолання "комплексу неповноцінності", тому і з'являється явище компенсації, своєрідна "творча сила", що відкриває шлях до реальних перетворень людини.

Здавалося, повноцінне життя дівчини-селянки закінчилося. Однак, дух жінки виявився міцнішим за хворобу. Неміч стимулювала прагнення помічати в навколишньому світі лише чисте, щасливе, шляхетне, пробудила бажання творити. Примаченко – авторка близько п'ятисот мистецьких робіт – настінних розписів, ілюстрацій до віршів і казок, розписів кераміки, жанрових картин тощо. Самі за себе промовляють їхні назви – "Звірі з Болотні", "Соняшники", "Людям на радість". Ще 1937 року на Всесвітній виставці в Парижі її твори одержали золоту медаль, а згодом ними милувалися мільйони відвідувачів виставок у Києві й Москві, Монреалі і Лісабоні, Варшаві та Софії. Не можна не звернути увагу й на захоплені відгуки про художницю, які залишили найпомітніші представники вітчизняної творчої еліти – Галина Кальченко, Тетяна Яблонська, Павло Тичина, Микола Бажан, Сергій Параджанов.

Нам вбачається, що саме тут можна вести мову про стилізований механізм соціалізації, який діє у межах певної субкультури. Культурологи, що займаються проблемами соціалізації, стверджують, що під субкультурою загалом розуміється комплекс морально-психологічних рис і поведінкових проявів, типових для людей чи певного віку, чи певного професійно-культурного прошарку, що загалом створює певний стиль життя і мислення вікової, професійної та соціальної групи. Проте субкультура впливає на соціалізацію людини у тій мірі, якою й групи людей, що є її носіями (однолітки, колеги та ін.) референтні (значимі) для неї [6: 130]. Отже, можемо констатувати, що культурологи постав'ять Марії Примаченко відносять до субкультури дитинства дитини з вадою, яку треба вивчати як феномен соціокультурної адаптації.

Оскільки предметом нашого розгляду є діти, які існують в умовах субкультури "дитинство", то постає питання під час дослідження: як взаємодіють такі явища як "адаптація" і "дитинство"? Як показав наш аналіз джерелознавчої бази з означеної проблеми, здатність до адаптації з віком згасає. Причини того, чому соціалізація дорослих та соціалізація дітей відбувається по-різному, вивчав Орвіль Г. Брім-молодший (1966), який знайшов такі відмінності: у дорослих соціалізація видозмінює зовнішню поведінку, а у дітей трансформує базові цінності; дорослі здатні оцінювати норми, коректувати їх, а діти засвоюють все некритично; соціалізація у зрілому вигляді вносить додаткові відтінки між чорним і білим, а діти вчать розрізняти лише контрастні кольори в оцінках і судженнях про інших людей. Дорослі виконують велику кількість соціальних ролей, а діти – ні; соціалізація дорослих йде по лінії професійної соціалізації, а діти навчаються загальним принципам життя, правилам чемності, моральним цінностям.

Дослідники творчості М. Примаченко вбачають феномен художниці, передусім, у її самотності, що виявляється навіть у найдрібніших деталях [10]. Однак про вичерпність її мистецького портрету говорити поки що рано, позаяк у цьому плані донині існує чимало лакун. Мистецтвознавці активно прагнуть усвідомити: хто ж така Примаченко – просто унікальний талант, чи одна з майстринь народного мистецтва, яка працювала за його усталеними приписами? Сподіваємося, відповіді на ці питання – у недалекому майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Современная западная философия : [словарь] / [сост. В. С. Малахов, В. П. Филатов]. – М. : Политиздат., 1991. – 414 с.
2. Артеменко А. П. Штучність і природність національної ідентичності / А. П. Артеменко // Гуманітарний часопис : [збірник наукових праць]. – 2010. – № 2. – С. 12–16.
3. Рікер П. Сам як інший / П. Рікер. – К. : Дух і Літера, 2002. – 237 с.
4. Социология. Наука об обществе : [учебное пособие] / [под общ. ред. В. П. Андрущенко, Н. И. Горлача]. – Харьков : ИМП "Рубикон", 1996. – 688 с.

5. Шиллер Ф. Письма об эстетическом воспитании человека / Ф. Шиллер // Собр. соч. в 7 т. – М. : Гослитиздат., 1957. – Т. 6. – 791 с.
6. Мудрик А. В. Социализация человека / А. В. Мудрик. – М. : Academia, 2007. – 304 с.
7. Громов И. А. Западная социология / И. А. Громов, И. А. Мацкевич, В. А. Семенов ; [под ред. И. А. Громова]. – СПб. : ООО "Издательство ДНК", 2003. – 536 с.
8. Лейбниц Г. В. Сочинения в четырех томах. Серия : Философское наследие. Т. 3. Теория познания, методология, логика и общая теория науки / Г. В. Лейбниц // Сочинения : в 4 т. – М. : Мысль, 1984. – Т. 3. – 734 с.
9. Кравченко А. И. Культурология / А. И. Кравченко. – М. : Академический Проект ; Триеста, 2008. – 496 с.
10. Приходько Л. И. Добрый лев Марии Примаченко / Л. И. Приходько. – М. : Искусство, 1990. – 275 с.
11. Гобозов И. А. Социальная философия : [учебный словарь] / И. А. Гобозов. – М. : Академический Проект, 2008. – 367 с.
12. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани ; [пер. с англ. В. Б. Ольшанского]. – Ростов н / Д : "Феникс", 2002. – 544 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Sovremennaiia zapadnaia filosofiiia [The Modern Western Philosophy] : [slovar'] / sost. V. S. Malakhov, V. P. Filatov. – М. : Politizdat., 1991. – 414 s.
2. Artemenko A. P. Shtuchnist' i pryrodnist' natsional'noi identychnosti [Affectation and Naturalness of the National Identity] / A. P. Artemenko // Gumanitarnyi chasopys [Humane Periodical] : [zbirnyk naukovykh prats']. – 2010. – № 2. – S 12–16.
3. Riker P. Sam yak inshii [I am myself like the other] / P. Riker. – К. : Dukh i Litera, 2002. – 237 s.
4. Sotsiologiiia. Nauka ob obshchestve [Sociology. The Science about the Society] : [uchebnoe posobie] / [pod obshch. red. V. P. Andrushchenko, N. I. Gorlacha]. – Khar'kov : IMP "Rubikon", 1996. – 688 s.
5. Schiller F. Pis'ma ob esteticheskom vospitanii cheloveka [Letters on the Aesthetic Human's Upbringing] / F. Schiller // Sobr. soch. v 7 t. [Collected Edition in 7 Volumes]. – М. : Goslitizdat., 1957. – Т. 6. – 701 s.
6. Mudrik A. V. Sotsializatsiia cheloveka [The Human's Socialization] / A. V. Mudrik. – М. : Academia, 2007. – 304 s.
7. Gromov I. A. Zapadnaia sotsiologiiia [The Western Sociology] / I. A. Gromov, I. A. Matskevich, V. A. Semionov ; [pod red. I. A. Gromova]. – SPb. : ООО "Izdatel'stvo DNK", 2003. – 536 s.
8. Leibniz G. W. Sochineniia v cheteriokh tomakh. Seriiia : Filosofskoe nasledie. T. 3. Teoriiia poznaniia, metodologiiia, logika i obshchaia teoriia nauki [Works in Four Volumes. Series : Philosophical Heritage. V. 3. The Theory of Cognition, Methodology, Logic and the Common Science Theory] / G. W. Leibniz // Sochineniia : v 4 t. [Works : in 4 Volumes]. – М. : Mysl', 1984. – Т. 3. – 734 s.
9. Kravchenko A. I. Kul'turologiiia [Cultural Studies] / A. I. Kravchenko. – М. : Academia, 2007. – 304 s.
10. Prikhod'ko L. I. Dobryi lev Marii Primachenko [Mariia Primachenko's Kind Lion] / L. I. Prikhod'ko. – М. : Iskusstvo, 1990. – 275 s.
11. Shibusani T. Sotsial'naia psikhologiiia [Social Psychology] / T. Shibusani ; [per. s angl. V. B. Ol'shanskogo]. – Rostov n / D : Feniks, 2002. – 544 s.

Матеріал надійшов до редакції 24.05. 2012 р.

Попович Е. В. Феномен социально-культурной адаптации в национальной духовной традиции.

В статье рассмотрен "механизм" становления феномена социокультурной адаптации в национальной духовной традиции. Анализ проведен в концептуальном пространстве украинской культуры примитивизма на материале жизнеописания и творчества украинского народного художника Марии Примаченко. Утверждается, что на протяжении своей жизни стимулом в ее творчестве было преодоление "комплекса неполноценности", поэтому для нее явление "компенсации" выступило основой, своеобразной "творческой силой", которая открыла ей путь к реальным преобразованиям в духовной плоскости. Но ее талант сформировался вследствие освоения социальных норм и традиций субкультурных ценностей определенной группы, поскольку ее мать была известным мастером вышивки.

Popovych O. V. The Social and Cultural Adaptation Phenomenon in the National Spiritual Tradition.

The article considers the becoming "mechanism" of the social and cultural adaptation phenomenon in the national spiritual tradition. The analysis is conducted in the conceptual space of the Ukrainian primitivism culture on the material of the biography and creation of the Ukrainian folk painter Maria Primachenko. It is established that during the Primachenko's life the stimulus in her creation there was overcoming the "complex of inferiority", therefore for her the phenomenon of "compensation" was a basis of original "creative force" which opened up to her a way to the real transformations in the spiritual area. But her talent was formed because of mastering the social norms and traditions of group's subcultural values, as her mother was the famous master of embroidery.